

מטות

ונוסף על הדוחק בעצם הפירוש, הרי לקמן בפ' דברים⁸ גבי כיבוש ארץ עוג מפורש "ששים עיר כל חבל ארגוב ג' . . ערים בצורות חומה . . לבד מערי הפרזי גו'", ובהמשך הענין ש"יאר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב עד גבול גו' ויקרא אותם על שמו את הבשן חות יאר גו'", ומפשטות הכתוב משמע שששים עיירות אלו היו (עכ"פ חלקן⁹) בחבל ארגוב (וכן מורה פשט הכתובים בספר יהושע¹⁰), "כל ממלכות עוג גו' וכל חות יאר אשר בבשן ששים עיר". הרי מפורש שהיו ערים בחלקו של יאר, ולמה נפרש ש"וילכוד את חותיהם" קאי על ליכוד הכפרים¹¹?

זאת ועוד: לעיל (בפ' חוקתני) עה"פ

א. "ויאר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאר". ובפ' רש"י "חותיהם – כפרניהון" (והוא לשון התרגום (אונקלוס ויונתן) כאן), היינו ד"ח"ת פירושו כפרים.

והנה באבן עזרא כאן פי' "כמו קר-יות", דהיינו ערים (כמ"ש בפ' דברים¹² גבי כיבוש ארץ עוג¹³) "לא היתה קר" אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר גו'". וברד"ק עה"פ¹⁴ "ויאספו פלשתים לחי" פי' ד"ח"י" [דתיבת "חות" היא משורש "חי", "בתמורת היו"ד בוי"ו"¹⁵] היא "עיר פרזות שאין לה חומה".

וצ"ע מה הכריח את רש"י לפרש (כהתרגום) ד"חותיהם" היינו כפרים, ולא פי' שהן ערים, שלכאורה מתאים יותר לפשטות הענין ד"וילכוד את חותיהם", שהרי לפירוש התרגום צ"ל שכיבושו של יאר הי' רק בכפרים של ארץ עוג!

(1) פרשתנו לב, מא.

(2) ג, ד.

(3) שנחלת יאר היא מארץ זו (ראה דברים ג,

יד. ועוד).

(4) וראה גם דברים ב, לו ("לא היתה קר"

גו'"), שגם משם מובן ד"קרי" היא עיר חזקה (ולא כפר). לעיל חוקת (כא, כח) "מחשבו . . מקרית סיחון". ועוד. וראה בפרטיות לקו"ש חכ"ט (ע' 1 ואילך) בפירוש ל' "קרי", וש"נ.

(5) ש"ב כג, יא.

(6) ה' השרשים להרד"ק ערך חי' בסופו.

(7) ראה גם ס' השרשים שם. אלא שמלשונו שם "קבוץ הבתים . . שאינו מוקף ולא יכלו לבנותו כעיר" משמע קצת דאינו עיר (וראה שם ערך כפר "בתים חוץ לעיר"). ולהעיר מש"א (ו, יח) "כפר הפרזי".

(8) ג, ד"ה.

(9) דברים ג, יד.

(10) ראה דה"א ב, כב, "יאר . . עשרים ושלוש

ערים". אבל בפרש"י שם משמע דס"ל שאינו "יאר" דפרשתנו (ופ' דברים). וראה ב' הדיעות ברד"ק דה"י שם. וראה רמב"ן, ראב"ע, חזקוני, אברבנאל ועוד פרשתנו כאן. וראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן. ועוד.

(11) יג, ל. וראה גם מא ד, יג.

(12) ובפשטות י"ל שדיוקו של רש"י הוא מל' "חותיהם", ל' רבים – דלכאורה הול"ל "חותי" (דארץ עוג) – ולכן פי' דקאי על כפרים, שהם טפלים לעיירות (כדלקמן בפנים). – וראה הערה 16.

או י"ל דרש"י ס"ל (כפשטות המשך הכתובים) שכיבוש זה הי' לאחרית כללות כיבוש ארץ עוג ע"י כל בני, ורק הכפרים לא נכבשו אז ויאר הלך ולכדם.

(13) כא, כה.

של איש אף שיש לו צאצאים כו"א (שהרי "וילד לחנוך את עירד"י)²⁰, ומהו ההכרח לפרש שלא היו ליאיר בנים וזהו הטעם שקרא אותם על שמו (ולא כמו נובח שנאמר סתם, ויקרא לה נובח בשמ"ר, ולא פרש"י שם שזהו לפי שלא היו לו בנים)²².

והנה בפשטות יש לומר, שא"א לפרש שקרא העיר על שמו סתם כדרכם של כל כובשי עיר, כי א"כ למה מספר הכתוב דבר זה? כלומר: כאשר התורה מספרת אודות קריאת שם חדש למקום מסויים, מובן שענין זה בא ללמדנו איזה דבר²³, דאל"כ למאי נפק"מ שקראו למקום זה בשם חדש²⁴.

[וע"ד שפרש"י מ"ש לפני²⁵ גבי שינוי שמות ערי סיחון ע"י בני ראובן – "מוס-בות שם ג' ויקראו בשמות את שמות

"בחשבון ובכל בנותי" פרש"י, "בנותי" – כפרים הסמוכים לה, ד"כפרים" נקראים "בנותי" של העיר (וכמבואר במפרשים: שהעיר היא כמו "אם" והכפרים התלויים בהעיר נק' "בנותי"), וא"כ למה שינה הכתוב כאן לקרוא את הכפרים בשם "חותיהם", ולא "בנותיהם", וכלשון הכ-תוב כאן גופא, בפסוק שלאח"כ²⁶, "ונובח הלך וילכוד את קנת ואת בנותי" (ולא -- "חותי")²⁷.

ב. ויובן זה בהקדם הביאור בפרש"י בד"ה שלאח"כ: "ויקרא אתהן חות יאיר – לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו ל-זכרון" וכבר הקשו מפרשים²⁸, "מה צורך לזה הטעם הלא כל בוני וכושי עיירות כך הוא דרכם לקרות בשמם" כמו נובח דנסמך²⁹, ("ונובח הלך ג' ויקרא לה נובח בשמ"ר).

ויש להוסיף: מפורש בקראי³⁰, "ויהי (קין) בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך" ובפרש"י שם שהי' "לזכר בנו חנוך". הרי שרגיל לקרוא שם עיר לזכרו

(20) וראה גם ס' שופטים (י, ד) – ביאר הגלעדי (וראה רד"ק שם) ש"יהי לו שלשים בנים" – "להם יקראו חות יאיר".
(21) בראשית שם, יח.

(22) ולכאורה דוחק לומר שגם הוא מת עירי בלא בנים ורש"י סמך על פירושו ביאר (ראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן).
(23) ברמב"ן לעיל (לב, לח), "ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להוכיח השם החדש". – אבל לפרש"י שם הרי הכתוב לא פירש השמות החדשים דערי סיחון.

(24) וכדמצינו בכ"מ שקראו למקום ע"ש מאורע (ראה לדוגמא וירא כא, לא. תולדות כו, כ-כב. שם, לג. ויצא כח, יט), שזה מדגיש חשיבות המאורע.

והא ד"ויהי בונה עיר ויקרא ג' כשם בנו חנוך" – בא להדגיש שקין עצמו הי' "נע ונד" (בראשית ד, יד. וראה רמב"ן עה"פ ויהי בונה עיר. ועוד).

(25) לב, לח.

(14) ראה ראב"ע שם. באר מים חיים (לאחי המהר"ל) ועוד בפרש"י שם. רד"ק סוף פרשתנו. ועוד.

(15) לב, מב.

(16) ובפשטות הוא משום שהיו כפרים שאינם סמוכים לעיירות, ולכן לא מתאים ע"ז ל' "בנו-תי", אבל צ"ע שהרי מפורש שהיו שם ששים עיר. וברש"י תהלים (מח, יב) משמע דל' "בנותי" מת-אים גם אם אינם סמוכים (ממש).

(17) נחלת יעקב כאן. וראה גם מלאכת הקודש על פרש"י כאן באורך (ומציין לש"כ יח, יח).

(18) וכפירוש החזקוני כאן ש"קראו על שמו להוכיח עליהם שם גבורתו".

(19) בראשית ד, יז.

הזה" (דלא כקריאת שם "נבח", "שלא נתקיים לה שם זה"³⁰).

ג. ויש לומר, ששני פירושי רש"י אלה באים בהמשך זל"ז, דזה שפרש"י שקריאת העיר על שמו היתה, "לפי שלא היו לו בנים" בא בהמשך לפרש"י ד"חור-תיהם" פירושו, "כפרניהון".

כלומר: כיון שעכצ"ל שהי' כאן ענין מיוחד בקריאת שם זה, מסתבר לומר, שהחידוש המיוחד נרמז בלשון הכתוב עצמו. ולכן חזר רש"י בפירוש התרגום, ד"חותיהם" היינו, "כפרניהון", כי לפירוש זה יוצא, שבכתוב עצמו נרמז הענין ד"לא היו לו בנים".

ביאור הענין:

כיון שבנחלתו של יאיר היו כמה ערים (כנ"ל סעיף א), קשה, למה קרא בשמו רק את הכפרים, ולא את הערים עצמם שחשובות יותר מכפרים והם העיקר? אלא שבזה רצה יאיר לרמז ענין הזכרון של שמו תמורת זה שלא היו לו בנים: "כפרים" נקראים "בנות" של עיר, וכנ"ל שהעיר נחשבת כ"אם" וכפרי' – "בנותי", ונמצא, שבזה שקרא את הכפרים דוקא בשמו, מודגש שרצה שיהיו במקום בנים (לענין הזכרון), כיון ש"כפרים" הם בדוגמת תולדות ("בנות") של הערים³².

(30) רש"י סוף פרשתנו. וראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן (ד"ה ולהרמב"ן).

(31) ראה גם באר בשדה על פרש"י כאן.

(32) ועפ"י י"ל שזהו הטעם שהכתוב ממשיך ע"ד נובח, שהוא קרא העיר (קנת) על שמו – ולא (רק) בנותי – כדי להדגיש החידוש של יאיר, שקרא דוקא הכפרים על שמו, לרמז שלא היו לו בנים כו'.

הערים אשר בנו", ש"היו האמוריים קוראים עליהם על שם עבודה זרה שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים", היינו שבא ללמדנו מעלתם של בני ראובן, שביטלו שמות הערים שהיו שמות של עבודה זרה²⁶].

ולכן צ"ל בנדוד"ד, ש"ויקרא אתהן חות יאיר" הי' בשביל מצב מיוחד²⁷, וזהו שפרש"י "לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון", כלומר, דזה גופא בא ה' כתוב ללמדנו בסיפור זה, שלא היו בנים ליאיר.

אבל עדיין לכאורה צע"ק, שהרי אף שמוכרח שיש כאן ענין מיוחד, מנ"ל בפשוטו של מקרא שזה הי' "לפי שלא היו לו בנים כו"²⁸, ולא ענין אחר, ובפרט שגם במדרשי חז"ל (לפנינו) לא נמצא מקור²⁹ לכך שלא היו בנים ליאיר.

[ולאידך, לקמן בפ' דברים מצינו ענין מיוחד אודות קריאת שם זה, "ויקרא אותם על שמו גו' חות יאיר עד היום

(26) ראה בארוכה בחי' שהובא לקמן סעיף ד.

(27) וי"ל שזהו גם הטעם שרש"י פ"ה הא ד"ויקרא לה נובח בשמו" – "לה אינו מפיק ה"א... לפי שלא נתקיים לה שם זה", שההכרח בפשט³⁰ להביא דרש זה אינו מהתיבה עצמה ("אינו מפיק ה"א") – דלכאורה בנדוד"ד (שאינו משנה פירוש התיבה – משא"כ ברש"י תזריע יב, ד) אין זה קושי שמוכרח ליישבו בדרך הפשט (ראה תזריע יג, ד) – אלא שזהו מה שהכתוב בא ללמדנו בסיפור זה, שלא נתקיים השם. – וראה לקמן הערה 32.

(28) וראה מלאכת הקודש כאן בארוכה.

(29) ובבאר בשדה על פרש"י כאן "וצ"ל דרש"י מצא איהו מדרש מפורש כן דאל"כ מנ"ל שלא היו לו בנים" – ובצפ"ע ע"ה"ת כאן מציין לר"ר דה"א וק"ב (וראה הערת המו"ל שם).

ועפ"ז יש לבאר גם תוכן הענין ש-
"יאר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם
ויקרא אתהן חות יאיר", שענינו ברוחניות
ש"לכד" אותם ברוחניות, ע"י ביטול ענין
עבודה זרה שבהם.

ויש לומר, דזה שדוקא גבי יאר
מפרש הכתוב השם החדש³⁸, "ויקרא
אתהן חות יאיר", הוא לפי שבשם זה נרמז
התוכן הכללי של האתהפכא שפעלו ב-
עבר הירדן, שתמורת מקום של עבודה
זרה, ש"היא מקום המיתה"³⁹ — "ויקרא
אתהן חות יאיר", ענין של חיות ואור (ד-
קדושה היא חיות ואור), עד לחיות כזה
שהוא מקור החיות (חיה) ואור שיאיר ל-
עת"ל ("עד" היום הזה").

ועפ"ז יש להוסיף עוד, דזה שלכד
„חותיהם” — כפרים — דוקא, הוא לפי
שתוכן הכללי דאתהפכא דקליפה מודגש
בענין ה"כפר".

ה. ויובן זה ע"פ מחז"ל⁴⁰ דאינו דומה
בן כפר שראה את המלך לבן כרך שראה
את המלך, דבן כרך נמצא בקירוב מקום
למלך ולכן אין ראיית המלך חידוש
אצלו, משא"כ בן כפר שהוא רחוק ממ-
קום המלך, ראיית פני המלך פועלת בו
התפעלות גדולה בגלל החידוש שבדבר.

ויש לומר, שהטעם שיאיר קראם ב-
לשון „חות” דוקא (ולא „בנות” וכיו"ב),
הוא לפי שזה מדגיש ענין הזכרון, כלשון
רש"י „קראם בשמו לזכרון” [בבחירת ה-
כפרים לקראם בשמו מדגיש שטעם
קריאת השם הוא „לפי שלא היו לו בנים”,
וזה שנקט ל' „חות (יאיר)” מדגיש מטרם
השם — „לזכרון”]:

„חות” בלשון יחיד הוא „חיה” שהוא
משורש „חיי” (שהי"ד מתחלף בוי"ו⁴¹),
וכמפורש בקראי⁴², „ויקרא גו' חיה כי היא
היתה אם כל חיי” [ויש לומר ע"ד הרמז,
שגם מטעם זה נקראים הכפרים בשם
„חות”, כי בני הכפרים מספקים את ה-
כרכים במזון⁴³, ונמצא שהם מקור החיים
של הכרכים]. וזהו הרמז בפירוש שם
„חות יאיר”, שזכרוננו של יאיר נקבע
בשמות כפרים אלו, כך, שאלו הן המשך
וזכרון החיים שלו, „חות יאיר”.

ד. ויש לבאר השייכות בין ענין ה-
זכרון ל„כפרים” דוקא בפנימיות העני-
נים, בהקדם המבואר בבחי' 36 בטעם ש-
שינו בני ראובן את שמות הערים לשמות
אחרים, כי סיחון ועוג „היו עובדים
עבודה זרה . . . ולכך בני גד ובני ראובן
כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לש-
מות אחרים ורצו להתיישב בהם ולעבוד
שם הקב"ה ולייחד אותו . . . ולכך [ביקשן]
יחזיק את הארץ הזאת לעבדיך לאחזקה,
נהי' סיבה לבטל עבודה זרה וליחד
הש"ת”.

(38) וכן ב„נבח”, ש„קרא . . . בשמיר”. ולהעיר
ממגלה עמוקות עה"ת (סוף פרשתנו), ד„נבח” ר"ת
„גוגה ברק חניחך” (חבקוק ג, יא), שמרמז על ביטול
המגד (ע"י מלחמה, חנית) והיפוכו ל„גוגה” ואור.
ולהעיר מהמבואר ד„גוגה” הוא האור הבא מן
החושר, „והוי' יג' חשכ” (ש"כ כב, כט. חור"א מקץ
ד"ה כי אתה נרי (מ, ב ואילך). וראה תניא ספ"ל). —
וראה לקמן הערה 47.

(39) ל' התניא פכ"ב (כו, ב).

(40) חגיגה יג, ב. וראה פרש"י שם ד"ה ראה

ישע"י.

(33) כנ"ל סעיף א' (מהרד"ק).

(34) בראשית ג, כ. וראה רש"י שם.

(35) ראה ריש מגילה.

(36) פרשתנו לב, ג.

(37) פרשתנו לב, ה.

ועפ"י זה יש לבאר גם השייכות ד-
"כפרים" לענין הזכרון:

אע"פ שבנין של "גילוי", הרי העבור-
דה של "בן כפר" (שהיא במקום של
העלם והסתר) היא למטה מעבודת "בן
כרך" (שהוא בקירוב מקום להמלך), הרי
מצד הביטול שבעבודה זו, מגיעים בעצ-
מותו ומהותו ית"א⁴⁶, ה"עצם" שלמעלה
מגילוי.

וזהו שדוקא קריאת שם ישראל ל-
"כפרים" פועלת ענין של זכרון, כי מצד
ה"עצם" שלמעלה מגדר גילוי נמשך ענין
הנצחיות, שאינה בגדר שינוי (ושכחה)
כלל, ולכן דוקא השם "חות יאיר" נת-
קיים⁴⁷, "עדי היום הזה".

(משיחת ש"ט 9 מטו"מ תשמ"ג)

וכן הוא ברוחניות⁴⁸, בענין ראיית
מלך מלכי המלכים הקב"ה, דבן כרך
רומז על מי שעבודתו היא בעולם הקדו-
שה, וענין של גילוי אלקות אינו חידוש
אצלו: משא"כ בן כפר הוא מי שעבודתו
היא בהעלם והסתר העולם (רחוק מ"עיר
אלקינו"⁴⁹), וכאשר מצליח לברר ולזכר
העלם העולם ולהעלותו לקדושה הרי
התגלות של קדושה אצלו היא "ברעש
גדול" מחמת החידוש שבדבר (ע"ד
שדוקא "האופנים"⁴³ – המלאכים דעולם
העשי – אומרים ברוך⁴⁴ כבוד ה' ממקו-
מו "ברעש גדול").

ונמצא, שענין של "כפר" מרמז על
כללות העבודה דבירור וזיכוך העלם
והסתר העולם⁴⁵.

(41) ראה – ע"ד החסידות – לקו"ת ברכה
צו, ב. אורה"מ מג"א (קה"ת, תש"נ) ע' ערה ואילך.
ד"ה מגילה נקראת תרכ"ט. לקו"ש חכ"א ע' 202
ואילך.

(42) תהלים מח, ב.

(43) ראה לקו"ת ברכה שם. וראה בארוכה
ע"ד עבודת האופנים – לקו"ת האוינו עד, ד
ואילך.

(44) ראה חולין צא, סע"ב ואילך.

(45) ראה לקו"ת ברכה שם, דבן כפר הוא

העבודה דימות החול. ובלקו"ת האוינו שם (עה,
סע"ב), דעבודת האופנים היא בירור נה"ב, חילא
יתיר דחשובה, שהיא, ברעש גדול מחמת ההי-
פוך⁴⁶.

(46) ראה לקו"ת האוינו (שם, א ואילך). סה"מ
תרס"א ע' קצח"ט. לקו"ש שם.

(47) משא"כ שם "נבח" (שלא הי' קשור עם
כפרים דוקא), שלא נתקיים שם זה. וראה לקו"ש
ח"יח ע' 376.

מסעי

ונקט לשון "מצר" – הרי "גבול" היא תיבה רגילה בחומש, ועוד זאת – שאף רש"י כבר פירשה כמה פעמים: בפ' נח בפסוקי, "ויהי גבול הכנעני" פרש"י "גבול, סוף ארצו. כל גבול ל' סוף וקצה", וכן בפ' תצוה בפסוקי, "ועשית על החושן שרשות גבולות" כ' רש"י, "וכל גבול לשון קצה", ובפ' חוקת עה"פ"י היוצא מגבול האמורי פרש"י, "לשון קצה וסוף" – ולמה אין רש"י מסתפק בתיבת "גבול", ונקט ל' "מצר"¹², שלא נמצא לו חבר בחומש [וגם בנ"ך נמצא רק ב' פעמים¹³]?]

גם צ"ע בלשון רש"י עה"פ, "זאת הארץ גוי", שכ' "לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי" סביב, שבפשוטות כוונתו ש"גבולותי" היינו מצרני, וקשה דהול"ל "מצרני וגבולי" (או רק "מצרני רוחותי"), משא"כ "מצרני גבולי רוחותי" משמעו – "מצרני של גבולי רוחותי".

ב. ונ"ל בפשטות:

תיבת "גבול" יש לה שני מובנים:

- (9) י, יט.
- (10) כח, כב (וראה גם רש"י שם, יד).
- (11) כא, יג ד"ה מגבול האמורי.
- (12) ולהעיר, שגם ברש"י חוקת שם, התחלת לשונו היא "תחום סוף מצר שלהם".
- (13) תהלים קטז, ג (אבל רק לפרש"י שם. משא"כ לפי הראב"ע, רד"ק ומצודות שם). איכה א, ג (כפרש"י שם, מתרגום ואיכ"ר עה"פ (פיא, כט). וראה לקמן סעיף ד. – משא"כ לפי הראב"ע וראשון לציון שם).

א. בפרשת גבולות הארץ (שבפרש"תנו) – "זאת הארץ אשר תפול לכם גוי ארץ כנען לגבולותי"¹⁴ – מצינו דבר פלא בפרש"י עה"ת, שברוב הפעמים לא נקט ל' "גבול" (כלישנא דקרא פעמים רבות בפרשה זו), אלא לשון "מצר":

בפסוקי, "ונסב לכם הגבול גוי" פרש"י "כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא הי' המצר שזה כו' יוצא המצר כו' ועובר המצר כו' לפניו מן המצר" (וכן עוד כמה פעמים בלשון רש"י בפסוק זה¹⁵): ובפסוק שלאח"י, "ונסב הגבול גוי והיו תוצאותיו הימה" כ' רש"י, "אל מצר המערב": ובפסוק שלאח"י, "וגבול ים" – "ומצר מערבי מהו", "והי' לכם הים הגדול – למצר": ובפסוק שלאח"י, "וזה יהי' לכם גבול צפון" – פרש"י "גבול צפון – מצר צפון". וכן עוד כו"כ פעמים בפסוקים שלאח"י.

וצ"ע למה שינה רש"י מלישנא דקרא

- (1) לד, ב.
- (2) ועד"ז הוא בפרש"י יהושע קאפיטל טו. ע"ש.
- (3) שם, ד.
- (4) בד"ה יוצא חצר אדר. וכ"ה ל' רש"י גם בפסוק שלפנ"ו (שם, ג) "מצר מזרחי".
- (5) שם, ה.
- (6) שם, ו. – וראה לקמן סעיף ג.
- (7) שם, ז.
- (8) ראה שם, ח ד"ה מהר ההר וד"ה תוצאות הגבול (אלא ששם התחלת לשונו "סופי הגבול").
- שם, ט. שם, י ד"ה שפמה. שם, יא ד"ה מקדם וסד"ה ים כנרת (אלא שלפנ"ו בד"ה זה נקט איזה פעמים "גבול").